

Шарапова Світлана Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ

Під час своєї господарської та іншої діяльності людина заподіює досить відчутної шкоди земельним ресурсам. Через те, проблема охорони земель та охорони природи в цілому, залишається гострою і актуальною протягом вже не одного десятка років. Одним із головних завдань охорони земель є збереження землі як найважливішого компонента навколишнього середовища і природного ресурсу.

Відповідно до ст. 163 Земельного кодексу України завданнями охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель. Крім цього, збереження екологічних функцій ґрунтового покриву та охорони довкілля, а також збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля виступає як один із заходів щодо охорони ґрунтів (Закон України «Про охорону земель» [1]).

Отже, відповідно до законодавства, охорона земель, а також й охорона довкілля, в першу чергу спрямована на збереження природних ресурсів. Утім, при цьому національне законодавство не дає чіткої відповіді, що саме необхідно розуміти під «збереженням» земельних та інших природних ресурсів.

Згідно Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат [4], «збереження» означає ряд заходів, що необхідні для підтримання природних середовищ існування й популяцій видів дикої фауни та флори у сприятливому для збереження статусі (ст. 3).

Головною метою Концепції збереження біологічного різноманіття України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1997 р. № 439 [5], є збереження, покращання стану та відновлення природних і порушених екосистем, середовищ існування окремих видів та компонентів ландшафтів.

Таким чином, в загальному розумінні збереження це створення таких умов, при яких забезпечуються зберігання в першу чергу якісних властивостей природних ресурсів, а також їх кількість.

В науці земельного права тривалий час ведеться дискусія щодо співвідношення понять «охорона» та «раціональне використання», «охорона» та «захист», щодо змісту охорони земель тощо. При цьому, не приділяючи належної уваги до визначення поняття «збереження» земель.

Так, Я.А. Гуляев констатує, «незважаючи на те, що дослідники по-різному підходять до визначення «охорони природи», в їх позиціях можна виявити і певні закономірності. Ряд авторів розглядає дане поняття через призму раціонального використання природних ресурсів, інші – як основу життя на Землі, треті - через певну діяльність, спрямовану на збереження та відновлення» [6, с.151].

Всі передбачені національним законодавством заходи щодо охорони земель спрямовані на реалізацію відповідних завдань, а саме: раціональне використання; запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, тобто уникнення зменшення кількості даних земель; збереження якісних властивостей ґрунтів; забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного та іншого призначення з метою їх охорони. Отже, перераховані завдання мають за мету досягнення збереження, як якісних, так і кількісних показників земель. Що відображено у змісті статті 163 ЗК України, а саме: забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель.

З цього приводу М.О. Фролов зауважує, що держава у законодавчих актах закріплює правові засади збереження земель, встановлює суб'єктивні права та обов'язки різноманітних учасників земельних правовідносин, що вже по суті і є охороною земель. На його думку, більш коректно та юридично виважено було б вести мову не про «охорону земель», а про «правове забезпечення збереження земель» як юридичний термін, що повністю відтворює сутність явищ, пов'язаних з комплексом заходів, спрямованих на поліпшення якісних та кількісних характеристик земель та запобігання заподіяння шкоди [3, с. 78].

Позиція П.Ф. Кулинича в цьому питанні полягає в тому, що термін «охорона земель» є багатоаспектним і включає в себе три складові частини: збереження земель, відтворення земель та поліпшення земель. Збереження земель науковець розглядає як сукупність заходів щодо запобігання необґрунтованому вилученню

сільськогосподарських угідь зі складу земель сільськогосподарського призначення та недопущення їх деградації. На його думку термін «охорона земель» є родовим щодо термінів «відтворення земель», «збереження земель» та «поліпшення земель» [7, с. 55-56].

Дійсно, збереження якісних характеристик ґрунтів є одним із головних завдань охорони земель, так як втративши ґрунтовий покрив, землі вже не можуть бути засобом виробництва в сільському і лісовому господарстві, також заподіяння шкоди ґрунтам призводить до порушення функціонування екосистеми. В зв'язку з цим збереження ґрунтів і їх родючості є основною і найбільш значущою метою охорони земель [8, с. 77].

Проте, не можна поняття «збереження» зводити тільки до недопущення погіршення якісних властивостей земель. В даному випадку важливим є також збереження кількісних показників, а саме це збереження земель сільськогосподарського (особливо пасовища, луки, сіножаті) та лісгосподарського призначення, земель природно-заповідного фонду, земель оздоровчого призначення, що мають природні та унікальні лікувальні властивості тощо.

Спираючись на викладене, зазначимо, що одним із заходів охорони земель, а також основним її завданням, є збереження земельних ресурсів. Таким чином, збереження земель це система заходів, спрямованих на забезпечення запобігання знищення і погіршення якісних властивостей земель, а також запобігання скороченню їх кількості в межах і з урахуванням особливостей правового режиму тієї чи іншої категорії земель.

Література:

1. Про охорону земель : Закон України від 19.06. 2003 р. № 962-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. Ст. 1431.
2. Про ратифікацію Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат : Закон України від 4 вересня 2009 р. № 1621-VI. *Офіційний вісник України*. 2009. № 73. Ст. 2497.
3. Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.1997 р. № 439. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-97-%D0%BF> (дата звернення 19.06.2019).
4. Гуляев Я. А. Предпосылки регулирования охраны природы в процессе исторического развития Российского государства. *Проблемы в российском законодательстве*. 2011. № 6. С. 150-155.
5. Фролов М. О. Охорона земель як еколого-правовий імператив земельного законодавства. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Науковий часопис*. 2002. № 3. С.73-79.
6. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні : монографія. Київ : Логос, 2011. 688 с.
7. Ивашук И. С. Правовые проблемы охраны земель сельскохозяйственного назначения : монография. Москва : Юрлитинформ, 2013. 208 с.